

Пальчук О.І.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри бізнес економіки та туризму
Київського національного університету технологій та дизайну

Palchuk Olena

Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,
Associate Professor of the Department
of Business Economics and Tourism,
Kyiv National University of Technology and Design

РОЗВИТОК ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ – ГОЛОВНИЙ ФАКТОР ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

THE DEVELOPMENT OF HUMAN CAPITAL IS THE MAIN FACTOR OF COUNTRY'S POTENTIAL

У статті розкривається роль ключових напрямів розвитку країни. Автор виділяє освіту та науку як основні напрями, на яких має зосередитися уряд і куди варто першочергово спрямовувати фінансування. Якість людського капіталу, яка великою мірою визначається рівнем розвитку освіти, стає одним із вирішальних факторів конкурентоспроможності країни. У сучасних умовах людський капітал є головною цінністю суспільства та основним фактором зростання економічного добробуту, а отже, розвиток держави неможливий без розв'язання проблемних питань у галузі освіти та науки. Стратегічною ціллю будь-якої країни є забезпечення економічного добробуту та стабільного розвитку, а інформація, знання та інтелект, втілені в накопиченому людському капіталі, являють собою стратегічні ресурси розвитку. Держава, у якій, незважаючи ні на що, залишився талановитий людський капітал, не навчилася його розкривати й утримувати. Найбільш успішні високотехнологічні українські проекти реалізуються за кордоном. Водночас інтелектуальний, культурний, духовний потенціал людини визначає розвиток постіндустріального суспільства.

Ключові слова: інноваційний розвиток, сучасна економіка, наука, освіта, людський розвиток, людина, праця, соціальний капітал.

В статье раскрывается роль ключевых направлений развития страны. Автор выделяет образование и науку как основные направления, на которых должно сосредоточиться правительство и куда стоит в первую очередь направлять финансирование. Качество человеческого капитала, которое во многом определяется уровнем развития образования, становится одним из решающих факторов конкурентоспособности страны. В современных условиях человеческий капитал является главной ценностью общества и главным фактором роста экономического благосостояния, а следовательно, развитие государства невозможно без решения проблемных вопросов в области образования и науки. Стратегической целью любой страны является обеспечение экономического благосостояния и стабильного развития, а информация, знания и интеллект, воплощенные в накопленном человеческом капитале, представляют собой стратегические ресурсы развития. Государство, в котором, несмотря ни на что, остался талантливый человеческий капитал, не научилось его раскрывать и удерживать. Наиболее успешные высокотехнологичные украинские проекты реализуются за рубежом. В то же время интеллектуальный, культурный, духовный потенциал человека определяет развитие постиндустриального общества.

Ключевые слова: инновационное развитие, современная экономика, наука, образование, развитие общества, человек, труд, социальный капитал.

The article reveals the role of key areas of the country's development. The author emphasizes education and science as the main areas on which the government should focus and where it is worth directing funding first of all. The quality of human capital, which is largely determined by the level of development of education, is becoming one of the decisive factors in the country's competitiveness. In modern conditions, human capital is the main value of society and the main factor in the growth of economic well-being, and therefore the development of the state is impossible without solving problematic issues in the field of education and science. The strategic goal of any country is to ensure economic well-being and sustainable development, and the information, knowledge and intelligence embodied in the accumulated human capital are strategic resources for development. Competitive are not those who use

the cheapest production resources, or even countries that are financial centers, but the countries that are innovative. At the same time, our country proclaiming from year to year the priority of agriculture and at the same time purchasing a significant amount of agricultural products from other countries, mainly focused on the first development of the scientific sphere, gives huge subsidies to farmers who are monopolists in the market, but does not have the money to develop military industry, technology and science. A state where no matter what talented human capital remained, it did not learn to open and hold it. The most successful high-tech Ukrainian projects are being implemented abroad. While the intellectual, cultural, spiritual potential of man determines the development of post-industrial society. The main goals and objectives of the article are to explore key areas of the country's development. The author considers education and science as such. The paper substantiates the reasons why the government should focus on them and direct funding first. Intellectual factors of economic growth in the form of innovative capital, intellectual product, intellectual property, which play in the formation of a new economy, the same role that the material factor – in the industrial, come to the fore.

Keywords: *innovative development, modern economy, science, education, development of society, people, labor, social capital.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Однією з найважливіших економічних проблем сьогодення є розуміння пріоритетних напрямів розвитку та вироблення правильної стратегії. Для цього варто проаналізувати світові тенденції, зрозуміти сильні та слабкі сторони країни і повноцінно використати її потенціал. На думку сучасних дослідників, стрімке поширення економіки, заснованої на знаннях, говорить про те, що наукові знання та унікальні навички стають сьогодні головним джерелом розвитку як виробничої, так і невиробничої сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сформульовані вище проблеми досліджувалися та продовжують досліджуватися відомими вченими: Й.А. Шумпетером, К. Поланьї, Г. Беккером, А. Маслоу, Д. Беллом, П. Кругманом, К. Крауч, Д. Нортон, К. Лавалем, Е.М. Лібановою, А.М. Колотом, О.А. Грішновою, А.В. Бузгалінім, А.І. Колгановим, В.Л. Іноземцевим та багатьма іншими науковцями. Найвідомішими дослідниками розвитку людського капіталу є Р. Солоу, П. Ромер, Р. Лукас, які звернули увагу на те, що зростання національного доходу неможливо пояснити лише збільшенням кількості основних засобів. Незалежно один від одного вчені дійшли висновку, що однією з причин такого значного зростання загального випуску товарів за рахунок існуючої робочої сили є збільшення середнього рівня освіти.

Об'єкт дослідження багатогранний. Світ швидко змінюється, з'являються нові технології, в тому числі у змісті праці індивіда, переглядаються підходи до його освіти, системи мотивів діяльності, функцій і ролі у суспільному виробництві. Глобалізація, зміна економічної та політичної ситуації у світі, винайдення нових джерел енергії відкривають нові потенційні можливості розвитку країни та особистості.

Формулювання цілей статті. Основними цілями та завданнями статті є дослідження ключових напрямів розвитку країни. Такими автор вважає освіту та науку. У статті обґрунтовуються причини, чому уряд має зосередитися саме на них і першочергово спрямовувати фінансування.

Виклад основного матеріалу. Дії уряду мають бути більш ефективними з погляду економічного розвитку. Досягти цього в межах старої моделі неможливо. Ефективність економічного розвитку за-

лежить від економічної політики, яка має основну увагу приділяти виробничій сфері, нааперед новим науково-технічним досягненням. Дотримуючись такої політики, можна прийти до економіки, в якій гроші перетворюватимуться на товар, що створюватиме нові гроші, як за формулою капіталу К. Маркса. Сьогодні від часів створення «Капіталу» в економіці багато що змінилося. У розвинених країнах гроші створюються фактично з повітря.

Нині провідні країни світу живуть у борг. Вважається, що для стимулювання економічного зростання потрібно збільшувати споживання. Окрім того, кожна країна має велику кількість бюджетних завдань, на які у уряду, як правило, не вистачає грошей. Саме тому розмір глобального боргу, який враховує державні та приватні позики, досяг, за даними МВФ, у 2019 р. рекордного розміру в \$188 трлн, що становить 230% світового виробництва.

На думку багатьох видатних економістів, формується глобальна фінансова піраміда, яка в будь-який момент може закінчитися світовою кризою [1]. Отже, країни починають шукати нову формулу успіху, яка напевно базуватиметься на створенні вартості у виробничій сфері.

В Україні з року в рік повторюється теза про те, що пріоритетом країни є сільське господарство. Сільськогосподарські підприємства постійно отримують дотації, пільги, що зрештою збагачують окремі підприємства і практично не сприяють розвитку сільського господарства на рівні держави. На нашу думку, сільське господарство потрібно розглядати як частину загальноекономічної моделі розвитку країни. Необхідно поліпшувати життя людей у селах, будувати інфраструктурні об'єкти, залучати інвестиції, розвивати підприємництво, покращувати якість людського капіталу. Проте пріоритетними мають бути зовсім інші галузі. Державні ресурси обмежені, і ми не можемо розпорозувати їх на різноманітні програми. Надзвичайно важливо виділити ключові напрями та зосередитися на їх фінансуванні.

На думку автора, орієнтація на сільське господарство приведе до ще більшого відставання нашої країни від провідних країн світу, аналіз структури виробництва яких свідчить, навпаки, про зменшення ролі сільського господарства за збільшення промисловості, виробничої сфери, сфери послуг, інформаційних систем та високих технологій. У Сполучених Штатах Америки у сфері матеріального

виробництва зайнято лише 10% населення працездатного віку, зокрема у сільському господарстві – 2,5%, і вони годують не лише США, а й інші країни світу. Решта 80% працюють у сфері послуг – науці, культурі, освіті, охороні здоров'я, тобто тих галузях, які забезпечують всебічний і високорезультативний розвиток людини.

Стратегічною ціллю будь-якої країни є забезпечення економічного добробуту та стабільного розвитку, а інформація, знання та інтелект, втілені в накопиченому людському капіталі, являють собою стратегічні ресурси розвитку. Японським ученим-футурологом Т. Сакаїя висунуто нову теорію створення вартості. На противагу трудовій теорії вартості, основою вартості він вважає саме знання. Підтвердженням цієї теорії є вартість найбільших компаній, більшу частину якої становлять саме нематеріальні активи [1].

Академік Володимир Семиноженко окреслює, що головне завдання України сьогодні – кардинальна зміна ставлення влади до науки. Він наголошує: «Держава зобов'язана забезпечити фінансування наукової і науково-технічної діяльності в розмірі 1,7% ВВП, як це встановлено чинним законодавством, але не дотримується з року в рік. Інакше доведеться забути про інтеграцію в ЄС. Вимогою Лісабонської стратегії є виділення в ЄС 3% ВВП на науку до 2025 року» [2].

Володимир Зеленський також говорить про необхідність докласти максимум зусиль, щоб українські науковці змогли реалізувати свій потенціал в Україні і не від'їжджали за кордон в пошуках підтримки. Державний та приватний сектори мають допомагати вченим впроваджувати їхні ідеї на рідній землі, сприяючи розвитку вітчизняної науки. «Ми повинні надати імпульс для розвитку української науки», – зазначив Президент. Голова держави зауважив, що найцінніше, що є в Україні, – це люди, їхній талант, розум, креативність, і українські вчені тому підтвердження [1].

Водночас через постійний брак фінансування та неререформованість вся освітньо-наукова система в нашій країні деградує. Українська наука, зважаючи на низький рівень фінансування, все ще має певні позиції у світі, особливо у галузі природничих наук. Проте з кожним роком ситуація погіршується. Нестача фінансування впливає не лише на незадовільність умов праці наявного покоління науковців (надзвичайно застаріле обладнання, нестача реактивів, відсутність опалення приміщень, надзвичайно низькі зарплати), а й на небажання молоді йти в науку.

На думку європейських експертів, які оцінювали вітчизняну наукову систему в межах програми «Горизонт 2020», основною проблемою української науки є нестача фінансування.

Ключовим моментом цього звіту є те, що, на думку експертів, якщо реформам, реалізація яких почалася згідно з положеннями нового Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», не буде приділено максимальної уваги та підтримки з боку Уряду та інших зацікавлених сторін, дуже ймовірно, що Україна залишиться на узбіччі міжнародного шляху до прогресу у сфері розвитку НТІ [3].

Держава, у якій, незважаючи ні на що, залишився талановитий людський капітал, не навчилася його розкривати й утримувати. Найбільш успішні високотехнологічні українські проекти реалізуються за кордоном. Водночас інтелектуальний, культурний, духовний потенціал людини визначає розвиток постіндустріального суспільства.

На перший план виходять інтелектуальні фактори економічного зростання у вигляді інноваційного капіталу, інтелектуального продукту, інтелектуальної власності, які відіграють у становленні нової економіки ту саму роль, що матеріально-речовий чинник – в індустріальній. У цьому контексті вони набувають значення стратегічного фактора економічного розвитку [4].

Успішними стали держави, які не володіють багатими природними ресурсами. У них є найважливіший ресурс – потужний людський капітал.

У розвинених країнах, а ще більшою мірою – в країнах, які прагнуть швидкого та успішного розвитку, освіта культивується як економічно раціональна діяльність людини не лише в її молодому віці, але й протягом усього життя. Довічна, або безперервна, освіта стала концептуальним втіленням цієї ідеї [5]. Яскравим підтвердженням народження концепцій людського капіталу та людського розвитку із суспільної практики є досвід соціально-економічного зростання країн, що не мають суттєвих природних багатств, таких як Сінгапур, Тайвань, Південна Корея, Японія, Німеччина [6].

Конкурентоспроможними є не ті, хто використовує найдешевші виробничі ресурси, і навіть не країни, які є фінансовими центрами, а держави, що впроваджують інновації. Водночас наша країна, проголошуючи з року в рік про пріоритетність сільського господарства і закуповуючи значну кількість сільськогосподарських продуктів у інших країн, переважно орієнтованих на першочерговий розвиток наукової сфери, виділяє величезні дотації на аграріїв, які є монополістами на ринку, але не має коштів на розроблення оборонної техніки та науку.

Низький рівень освіти сьогодні практично прирівнюється до низького рівня життя. У відомій праці з проблем глобалізації, Т. Фрідмана аналізується феномен сучасного етапу глобалізації. Відзначаючи величезні її темпи, що, на його думку, стирають кордони та приводять до вирівнювання світу, він наголошує на важливості особливих знань і вмінь у сучасній економіці [7].

Найавторитетніший міжнародний рейтинг в галузі науки «SCImago Journal & Country Rank» в Україні виділяє декілька наукових установ, що мають високий потенціал, це: Національна академія наук, Інститут сцинтиляційних матеріалів Національної академії наук, Інститут теоретичної фізики ім. М.М. Боголюбова, Національний науковий центр «Харківський фізико-технічний інститут», Інститут ядерних досліджень Національна академія наук України. (рис. 1).

Бачимо, що перспективу в нашій країні мають фізико-технічні інститути, де ще залишилися гарні спеціалісти. Потужною могла би стати оборонна галузь. Проте чи потрібно це державі? Чи робить вона

Рис. 1. Результати наукометричного рейтингу наукових організацій світу та України [8]

кроки для їхнього розвитку? Все зводиться до браку коштів. Переважно проводиться модернізація наявного обладнання, тоді як необхідно виділяти кошти на нове, фінансувати розроблення зброї нового покоління.

Світові тенденції свідчать про активний розвиток біомедичних наук. Активно розвиваються напрями здорового способу життя, правильного харчування, створення нових генетично-модифікованих організмів, рослин, тварин, винайдення нових ліків та продовження терміну життя. Наша країна, маючи видатних лікарів та біологів, також могла б розвивати цю галузь.

Всі ці галузі потребують значних вкладень, нового обладнання, хімічних реактивів тощо.

Науково-технічні, економічні та соціальні досягнення неможливі без успіхів в освітній сфері. Державні інститути неефективні без висококваліфікованих спеціалістів. Нові технології марні без спеціалістів, що можуть і знають, як їх використати. Система освіти, інноваційні та венчурні підприємства можуть ефективно функціонувати в країні лише за наявності професіоналів високого рівня, що володіють сучасними знаннями [9].

Багато зарубіжних інвесторів наголошують на необхідності покращення бренду «Україна». У іноземців наша країна асоціюється із корупцією, конфліктами, бідністю. Україна – країна можливостей, талановитих людей, родючої землі. Такі асоціації мають виникати. Нам треба про це постійно говорити, рекламувати себе. Передумовами успішних інвестицій є захист прав, які забезпечує стабільна судова система. Інвесторам важливо розуміти, що їхні майнові права захищено. Особливо це стосується прав інтелектуальної власності.

Висновки. Для перетворення нашої країни на конкурентноспроможну варто вибрати правильний вектор розвитку. На нашу думку, потрібна структур-

на зміна економіки. Головним завданням має стати перетворення країни на наукову гавань. Для цього потрібно пріоритетними оголосити освіту і науку. Держава має створити умови для освоєння нових технологій. Важливим є високий рівень грамотності й освіти та наявність умов для застосування набутих знань. Варто розвивати освіту дорослих, адже невміння користуватися комп'ютером сьогодні рівнозначне невмінню писати і читати.

Для цього потрібно зробити низку важливих кроків: визначити освіту та науку пріоритетом розвитку, виділяти на неї значні кошти з бюджету, окреслити найважливіші наукові та освітні центри країни, що проводитимуть науково-технічні програми та дослідження і забезпечуватимуть випуск конкурентоспроможної продукції та послуг. Особливо важливим є залучення найкращих кадрів в освіту і науку. Для цього варто значно збільшити середню зарплату в галузі та вимоги до результатів праці. На рівні законів розробити необхідні стимули розвитку: податкові каникули для підприємств, що впроваджують новітні технології, зменшення їх оподаткування, протекціоніські заходи для вітчизняних науковомістких товарів. Забезпечити працюючі механізми взаємодії бізнесу і науки. Визначити науково-технічні проекти державного значення. Такими проектами можуть бути розробки вищенаведених наукових інститутів. Важливим є створення ефективною системи захисту та використання інтелектуальної власності.

Вкладання коштів в освіту і науку потрібно розглядати як інвестиції у підтримання та примноження інтелектуального капіталу, що в подальшому сприятимуть створенню вартості шляхом генерування ідей.

Бібліографічний список:

1. Наукові публікації і видавнича діяльність НАН України. URL: <http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5751> (дата звернення: 19.02.2020)

2. Sakaiya T. The Knowledge-Value Revolution, or A History of the Future. NY., Kodansha America LTD., 1991. Copyright T. Sakaiya 1991.
3. URL: <http://h2020.com.ua/wp-content/uploads/2017/03/KI-AX-16-008-UK-N-Transl.pdf> (дата звернення: 19.02.2020)
4. Чухно А. Інтелектуальний капітал: сутність форми і закономірності розвитку // *Економіка України*. 2002. № 11. С. 48–55.
5. Ткачук В. Людський розвиток: конспект лекцій. Житомир, 2014. 101 с.
6. Пальчук О.І. Ключові проблеми економічного розвитку України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Випуск №23/2019, С. 47–52.
7. Фридман Т. Плоский мир. Краткая история XXI века. Москва: АСТ, 2007. 608 с.
8. URL: <https://www.scimagoir.com/rankings.php> (дата звернення: 19.02.2020)
9. Пальчук О.І. Розвиток людських ресурсів як умова сталого розвитку суспільства. *Економіка та суспільство*. № 14/2018, С.112–119.
10. Реальний сектор економіки України: пріоритети розвитку в умовах зміни вектора економічної політики : аналіт. доп. / [Собкевич О.В., Шевченко А.В., Михайличенко К.М., Русан В.М., Белашов Є.В. та ін.]. Київ: НІСД, 2017. С. 40
11. АА Карпович, ВВ Самсонова, НЮ Шевченко. Методика інтегральної оцінки інвестиційних проєктів, для розробки або реалізації яких надається державна підтримка. *Біоресурси і природокористування*. Т.6, 2014.
12. Пальчук О.І. Якість робочої сили як найважливіший фактор економічного зростання. *International Scientific. Practical Conference Integration of Business Structures: Strategies and Technologies*, Part 2, February 24, 2017. Tbilisi, Georgia: Baltija Publishing. 240 pages.
4. Chukhno A. (2002) Intelektualnyj kapital: sutnistj formy i zakonomirnosti rozvytku [Intellectual capital: the essence of form and pattern of development]. *Ekonomika Ukrainy*. No 11. pp. 48–55.
5. Tkachuk V. (2014) Ljudskijj rozvytok: konspekt lekcij [Human development: lecture notes]. *Zhytomyr*, 101 s. (in Ukrainian)
6. Palchuk O.I. (2019) Kljuchovi problemy ekonomichnogho rozvytku Ukrainy [The main problems of economic development of Ukraine]. *Naukovyj visnyk Uzhghorodskjogho nacionalnogho universytetu*. Vypusk #23/2019, pp. 47–52. (in Ukrainian)
7. Frydman T. (2007) Ploskijj myr. Kratkaja ystoryja XXI veka [The plain world. The short history of XXI centure]. Moskva: AS, 608 s. (in Russian)
8. URL: <https://www.scimagoir.com/rankings.php> (accessed 19.02.2020)
9. Palchuk O.I. (2018) Rozvytok ljudskjykh resursiv jak umova stalogho rozvytku suspiljstva. [The development of human capital as the condition for the sustainable development of society.]. *Ekonomika ta suspiljstvo*. № 14/2018, pp.112–119.
10. Sobkevych O.V., Shevchenko A.V., Mykhajlychenko K.M., Rusan V.M., Bjelashov Je.V. (2017) Realnjy sektor ekonomiky Ukrainy: priorytety rozvytku v umovakh zminy vektora ekonomichnoj polityky [The real sector of Ukrainian economy: development priorities in the context of changing vector of economic policy]. Kyiv: NISD, pp. 40. (in Ukrainian)
11. AA Karpovych, VV Samsonova, NJu Shevchenko. (2014) Metodyka integhralnoji ocinky investycijnykh proektiv, dlja rozrobky abo realizaciji jakykh nadajetsja derzhavna pidtrymka [Methodology for integrated evaluation of investment projects for the development or implementation of which is supported by the state]. *Bioresursy i pryrodokorystuvannja*. T.6. (in Ukrainian)
12. Palchuk O.I. (2017) Jakistj robochoji syly jak najvazhlyvishyj faktor ekonomichnogho zrostannja [Workforce quality as the most important factor for economic growth]. *International Scientific Practical Conference Integration of Business Structures: Strategies and Technologies*, Part 2, Tbilisi, Georgia: Baltija Publishing. 240 pages. (in Ukrainian)

References:

1. Naukovi publikacii i vydavnycha dijajlnistj NAN Ukrainy. wWED URL: <http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5751> (accessed 19.02.2020)
2. Sakaiya T. (1991) The Knowledge-Value Revolution, or A History of the Future. NY., Kodansha America LTD.
3. URL: <http://h2020.com.ua/wp-content/uploads/2017/03/KI-AX-16-008-UK-N-Transl.pdf> (accessed 19.02.2020)